

UOT-811.11-112

Səhifə: 139-142

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2024.2.139>

*Türkanə İsrəfilli
Bakı Avrasiya Universiteti*

BİRBAŞA CAVABDAN YAYINMA STRATEGİYASI İLƏ TƏKRARLAMA

XÜLASƏ

Təqdim edilən araşdırmada birbaşa cavabdan yayınmağa xidmət edən kommunikativ vasitələr linqvo-psixoloji cəhətdən analiz ediləcəkdir. Bu məqsədə və ya strategiyaya xidmət edən təkrarlar, cavabın yubadılması, cavabdakı qətiyyətin yumşaldılması, ümumiləşdirmə taktikalarının əsas mahiyyəti izah ediləcək, eləcə də eşitməzliyə vurma, istehza, eyham kimi davranışların bu strategiyaya baxımından potensial imkanları nəzərdən keçiriləcəkdir. Bundan başqa, qeyri-verbal vasitələrdən istifadə etməklə, eləcə də kombinə edilmiş qarışıq taktikaların tətbiqi yolu ilə birbaşa cavabdan yayınma strategiyasının məqsədlərinə nail olma imkanları araşdırılacaqdır. Məqalədə cavabdan yayınmada böyük rol oynayan təkrarlanmadan bəhs edilmişdir.

Açar sözlər: cavab, yayınmaq, təkrar, strategiya, psixoloji.

Giriş: İnsan həyatının əsas komponentlərindən biri danışma fəaliyyətidir. Nitq fərdi söz yaratmağın nəticəsidir, müəyyən bir ünsiyyət yönümünə malikdir və digər anlayışlarla birlikdə “strategiya” və “taktika” anlayışları vasitəsi ilə həyata keçirilən kommunikativ davranışın bir hissəsidir. Kommunikativ strategiya, tipik bir ssenari çərçivəsində kommunikativ məqsədlərə çatmaq planı ilə əlaqələndirilən və dialoq şəraitində ortaqlardan birinin davranış növü olaraq təyin olunur [5,s.120]. Məqsədlər iyerarxik olaraq təşkil edilə bilər. Kommunikasiya və ya ünsiyyət prosesində əsas strateji hədəflər, Mayıl Əsgərovun qeyd etdiyi kimi, bunlardan ibarət olur:

1) informasiya almaq yolu ilə yeni bir gerçəklik vahidi ilə təmasda olmaq və ya məlum olan bir gerçəklik vahidinin yeni gerçəklik elementlərini mənimsəmək;

2) informasiya vermək yolu ilə yeni bir gerçəklik vahidi ilə təması təmin etmək və ya məlum olan bir gerçəklik vahidinin yeni gerçəklik elementlərinin mənimsənilməsinə şərait yaratmaq.

Bu qeyd edilənlər diskurs-söyləmin kommunikativ strategiyasının əsasını təşkil edir [1,s.200].

Strategiya nəzərdə tutulan istiqamət üzrə əsas hədəfin əldə edilməsinə yönələn ümumi fəaliyyət mexanizmi və ya baş plandır. Əsas strateji hədəflə yanaşı, bir qayda olaraq, müxtəlif ara hədəflər də müəyyən edilir ki, bu ara hədəflərin hər biri əsas hədəfin əldə edilməsi yolunda atılmış növbəti bir addım mahiyyəti daşıyır.

Diskursda informasiya ötürülür və qəbul olunur. İnformasiyanın ötürülməsi birtərəfli səcyyə daşıyır. İnsanlar arasında ünsiyyəti təmin edən əsas vasitələr, xüsusilə də diskurs-söyləmlər silsiləsi əvvəlcədən müəyyən edilmiş konkret məqsədin, ümumi strateji hədəfin əldə edilməsinə yönəlir. Kommunikasiya və ya ünsiyyət prosesi diskurs və ya nitq söyləmi vasitəsilə reallaşır. Bu səbəbdən bəzi mənbələrdə ünsiyyət və nitq anlayışları, kommunikasiya və diskurs terminləri bir-birinin sinonimi kimi işlədilir. Ünsiyyət prosesində istifadə edilən kommunikativ vahidlərin məna və funksiyası bəzən təsadüf nəticəsində, bəzi hallarda isə danışan şəxs tərəfindən məqsədyönlü şəkildə dəyişdirilə bilər.

Bir epizodun zirvəsini təşkil edən strateji və ya qlobal məqsədlər və onlara tabe olan, ayrı-ayrı mərhələlərə, bütöv bir kommunikativ hadisənin xüsusi mərhələlərinə uyğun gələn taktiki və ya lokal məqsədləri ayırd etmək olar. Beləliklə, kommunikativ strategiya çərçivəsində taktika lokal ritorik texnikalar və nitq davranış qaydaları olaraq fərqlənir [3,s.200]. Danışq fəaliyyətinin bir hissəsi olaraq, natiq onlarla fərqli ünsiyyət strategiyasından istifadə edə bilər. Davranış etiketinin

təhlili, diplomatik protokolun həyata keçirilməsində istifadə edilən ünsiyyət vasitələrinin prestijini artırdı. Beləliklə, “sual – cavab” vəziyyətində, dialoq ziddiyyəti açıq şəkildə cavab verməkdən yayınmada gizlənmə bilər, buna görə birbaşa cavabdan diplomatik, dolayısı yolla qaçınma mexanizmlərini öyrənmək vacibdir. “Birbaşa cavabdan qaçınmaq strategiyası, danışanın qərarlarının, cavab hərəkətlərinin həqiqi mənasını gizlətməyə və ya birbaşa cavabdan yayınmağa imkan verən nitq hərəkətlərinin kommunikativ seçimləri və dil vasitələridir. Dolayısı bir nitq aktında, birbaşa cavabdan qaçmaq strategiyası təkrarlama və təkrarlanan suallar taktikası ilə həyata keçirilə bilər” [6,s.35]. Subyektiv-məntiqi ünsiyyət sahəsi çərçivəsində, təkrarlama və təkrar sorğular, adətən, lazımsız sayılır, çünki yeni məlumatlar əlavə etməzlər, ancaq birbaşa cavabdan qaçmaq strategiyası, təkrarlama və təkrarlanan sorğular taktikası çərçivəsində, son dərəcə əhəmiyyətlidir və ən çox rast gəlinir. Təkrarlama və təkrar suallar taktikası, nətiqə birbaşa cavabdan yayınmağa imkan verir, eyni zamanda emosional və ekspressiv qabiliyyətinə dair əlavə məlumatları ehtiva edir. Təkrarlama və təkrar sorğuların taktikası, ilk növbədə, əsasən leksik dilin vizual vasitələri ilə təmsil olunur. Bu vəziyyətdə, təkrarlama və təkrar suallar taktikası, danışanın seçdiyi sözlərin və ifadələrin mənasına görə yaxın olan digər sözlərlə birləşməsinə əsaslandığı üçün paradigmatik olaraq xarakterizə edilə bilər, ancaq tələffüzdə təmsil olunmur. Təkrar və təkrarlanan sualların taktikası, ikincisi, dilin ifadə vasitələri ilə, yəni xüsusi sintaktik quruluşların, xüsusən də ellips və paralel quruluşlu, ifadəli, ritorik sualların köməyi ilə nitqin ifadə qabiliyyətini və emosionallığını artıran vasitələrlə təqdim olunur. Bu vəziyyətdə, təkrarların və təkrarlanan sualların taktikası sintaqmatik olaraq xarakterizə edilə bilər. Çünki bu, nitqin təsirinin asılı olduğu hissələrin xətti düzülüşünə əsaslanır.

Ümumiyyətlə, sözün və ya söz birləşməsinin təkrarlanmasına leksik təkrarlama və təkrar sorğu deyilir. Təkrarlanan vahidlər arasındakı məsafə və təkrarların sayı fərqlidir, lakin nəzərə çarpır. Bu taktikada, təkrarlama və təkrarlanan suallar, bir qayda olaraq, birbaşa cavabdan, intensivləşdirici-emosional funksiyadan qaçmaq funksiyası ilə yanaşı, qeyri-müəyyənliyin istifadəsi ilə uyğun gəlir. Misal üçün:

Krogstad: Well, well, the Helmers are dancing tonight? Really?

Mrs. Linde: Yes, why not?

Krogstad: How true – why not.

[Ibsen: 1110].

Krogstad: Deməli, Helmers bu gecə rəqs edir? Həqiqətən?

Xanım Lind: Bəli, niyə olmasın?

Krogstad: Həqiqətən, niyə olmasın.

Məsələn, “Krogstad” dramının qəhrəmanı **Why not?** sualına cavab verməyi lazım bilmir və cavabda **why not** təkrarını istifadə edərək sualdan asanlıqla yayınır. İfadədəki ironiya, sözün emosional funksiyasını artırır. Cavab replikası, öz növbəsində, müəyyən bir qınağın psixoloji vəziyyətini ifadə edən ifadəli bir təhrifedici funksiyanı həyata keçirən dolayısı bir nitq aktıdır.

Təkrarlama və təkrarlanan suallar taktikası həm şərti, həm də okkazional təsadüfi ola bilən emosional komponentə malikdir. Əgər cavabdakı sözlər bir növ duyğu və ya hiss ifadə edərsə, biz demək ki, emosional bir komponentin varlığından bəhs edirik. Üstəlik, duyğu nisbətən qısa müddətli həyəcan adlanır və hiss daha sabit bir münasibətdir. Emosional komponent subyektin məntiqi bazasında meydana gəlir, lakin məntiqi predmetin mənasını ləğv etmək və ya mühüm dərəcədə dəyişdirmək meylilə xarakterizə olunur [2]. Beləliklə, təkrarlanan sorğunun quruluşu ironiya və ya qıcıqlanma ilə həmsərhəd olaraq təəccüb doğurur:

Biff: Listen, why don't you come out West with me?

Happy: You and I, heh?

[Miller: 1313].

Biff: Dinlə, niyə mənimlə Qərbə gəlmirsən?

Xepi: Sən və mən, hə?

Məsələn, təkrarlanan sorğunun quruluşu **You and I, heh?** birbaşa cavabdan qaçmaq vasitəsi kimi xidmət edir və əhəmiyyətli bir emosional yük daşıyır. Təkrarlama və təkrarlanan suallar taktikası, eyni sözdə və ya onlarla sintaktik olaraq əlaqəli olan cavablarda məna gücünü artıran

ifadəli bir komponentlə təmin edilmişdir. Təkrarlama və təkrarlanan suallar taktikasında qüvvətləndirici sözlərin istifadəsini ehtiva edən artan ekspressivliyin olduğunu qeyd etmək lazımdır. Ən çox yayılmış olan qüvvətləndiricilər *all, ever, even, quite, really, absolutely, such, so* və s. gücləndirən zərflərdir və emosiyaları ifadə edir: *frightfully, awfully, terribly*. Buna cavab replikalarında, təkrarlama və təkrarlanan cavablar taktikasını tətbiq edərəkən gücləndirmə funksiyaları olduqca mürəkkəbdir və onu emosional komponentdən ayırmaq xüsusilə çətindir. Eyni zamanda, qüvvətləndirmə ən çox qarışıqlığın təzahürüdür. Misal üçün:

Nora: But how could you do it?

Anne-Marie: When I could get such a good place?

[Ibsen: 1094].

Nora: Bəs bunu necə bacardın?

Anne-Marie: Nə vaxt belə yaxşı bir fürsət əldə edə bilərəm?.

Misalda pyesin qəhrəmanı Anna-Marinin cavabı, qüvvətləndirici sözün “**such**” ortaya çıxması səbəbindən ekspressiv ifadə ilə fərqlənir. Qəhrəman verilən suala cavab vermir, əksinə, birbaşa cavab üçün hazırlıqsızlıq sayılan təkrarlama və təkrar suallar taktikasından istifadə edir. Cavab replikası, bir hərəkətin yerinə yetirilməsinin qeyri-mümkünlüyünü əks etdirməyə yönəlmiş, retraktiv bir illokutiv akt (məqsədyönlülüyün verilməsi) funksiyasını həyata keçirən dolaylı bir nitq aktıdır. Emosionla funksiya, müxtəlif birləşmələrdə hərəkət edə bilən və ədəbi-danışq və ailə-məişət-danışq üsulları üçün fərqli olan müxtəlif növ qüvvətləndiricilərin danışq nitqində çoxluğunun səbəbidir.

Beləliklə, məsələn, ailə-məişət danışq üslubunda, **how, when, where, who, which, what, why** zərfi və ya **ever** sufiksi ilə və ya belə ifadələrlə deyilir: **on earth, the devil, the hell** və s. Bu cür vurğu yalnız sual və ya nida cümlələrində mümkündür. Eyni zamanda, emosionallıq kobud, qaba bir xarakterə malikdir, yəni qıcıqlanma, dözülməzlik, qınama ilə əlaqələndirilir.

“Yenidən soruşmaq, birbaşa cavabdan yayınmağı dolayısı ilə həyata keçirən bir nitq aktıdır. Mətnin tərkibində eyni morfemi ehtiva edən sözlərdə gerçəkləşən morfemik təkrarlamanın rolunu qeyd etmək lazımdır” [4,s.13]. Morfemik təkrarlama mental təhlilə, sözün bütövlükdə tərkib hissələrinə parçalanmasına, ardınca sintezin, hissələrin bir bütünə yenidən inteqrasiyasına səbəb olur. Eyni zamanda, işarələrin daxili forması, həqiqi və ya xəyali olaraq, işarələnlə əyani-məcəzi, göstərici korrelyasiyasını bərpa edir. Bu transformasiya rasionallıq və praktiki məqsədlərdən irəli gəlmiş və linqvo-estetik, oynaq yönümlüdür.

Cavab replikası, öz növbəsində, ünvan sahibini cavab verməyə sövq etməyə yönəlmiş yönləndirici bir illokutiv funksiyasını həyata keçirən dolaylı bir nitq aktıdır. Üslubi cəhətdən neytral mənsubiyyətlik bildirən əvəzliliklər, bir qayda olaraq, İngilis dilinin xarakterik bir xüsusiyyəti olan bədən hissələrini, geyimləri və digər şəxsi əşyaları ifadə edən isimlərin mənsubiyyətini ifadə edir və ya təyinedici rolunu oynamağa xidmət edir. Ancaq təkrar və təkrar sorğu-sual taktikalarında istifadə olunan mənsubluq bildirən əvəzlilikləri (əsasən *your*) emosional və emfatik (vurgulu) olur. Müasir İngilis dilində sifətlərə xas olan yeganə qrammatik kateqoriya müqayisə kateqoriyasıdır. Sifətlə ifadə olunan xarakteristikanın intensivlik dərəcəsini ifadə edir və buna görə də üslubi ifadə qabiliyyətinə çox yaxındır. Belə hallarda, təkrarlama və təkrar sorğular taktikasında, qrammatik mənə bir xüsusiyyətdən asılı olmayaraq atributun böyük ölçü olan bir sifətin üstünlük dərəcəsinin varlığından danışırıq.

Nəticə: Beləliklə, birbaşa cavabdan yayınma strategiyası, bir suala mənfi cavab vermək üçün kommunikativ məqsədə çatmaq üçün planlaşdırılmış dialoq şəraitində ortaqlardan birinin davranış növüdür. Ünsiyyət prosesində birbaşa cavabdan qaçmaq strategiyası bir neçə taktika ilə həyata keçirilir. Təkrarlar və təkrar sorğular taktikası ən çox müşahidə ediləndir. Təkrarlama və təkrar sorğular taktikası sxeminin əsas komponentlərindən biri ünsiyyət rollarının mübadiləsinin formal struktur vahididir. Bu taktikanın bütün kateqoriyaları metakommunikativ özünü-təşkilin ümumi qaydalarına tabedir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əsgərov. M. B. Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi. Əlavələr və dəyişikliklər edilmiş II nəşri. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 345 səh.
2. Meniailo, V. I. V. Arnold's Theory of Foregrounding and Its Application to Text Analysis [Elektron resurs] [https:// www. researchgate. net/publication/ 342649035_ I_V_Arnold's_Theory_of_Foregrounding_and_Its_Application_to_Text_Analysis](https://www.researchgate.net/publication/342649035_I_V_Arnold's_Theory_of_Foregrounding_and_Its_Application_to_Text_Analysis)
3. Гойхман, О. Я. Основы речевой коммуникации / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М., 1997.
4. Карпухина, Т. П. Играслов и морфемныйповтор: комическое «Состязание» смыслов в словах с общейморфемой (на материале английской художественной прозы)// Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2007, № 1 с.87-96
5. Романов, А. А. Системный анализ регулятив-ных средств диалогического общения / А. А. Рома-нов. – М., 1988.
6. Рябова, М. Ю., Головаш Л. Б. Тактика повторов и переспросов как прием стратегии уклонения от прямого ответа //Вестник КемГУ № 2 2008 Филология, с. 34-45

Исрафилли Туркана

Повторите со стратегией прямого ответа вещания

Резюме

В представленном исследовании будут лингвистически и психологически проанализированы коммуникативные средства, служащие для ухода от прямого ответа. Будет объяснена основная суть повторов, затягивания ответа, смягчения решительности в ответе, служащих этой цели или стратегии обобщения, а также будут рассмотрены потенциальные возможности такого поведения, как оглушение, насмешка, намек. точки зрения этой стратегии. Кроме того, будут изучены возможности достижения целей стратегии уклонения от прямого ответа с помощью невербальных средств, а также за счет применения комбинированной смешанной тактики. В статье повторение играет важную роль в уклонении от ответа.

Ключевые слова: реакция, избегание, повторение, стратегия, психологическое.

Israfilli Turkana

Repeat with a direct response broadcast strategy

Summary

In the presented research, the communicative tools that serve to avoid a direct answer will be analyzed linguistically and psychologically. The main essence of the repetitions, delaying the answer, softening the determination in the answer, generalization tactics that serve this purpose or strategy will be explained, as well as the potential possibilities of behaviors such as deafening, mocking, allusion will be considered from the point of view of this strategy. In addition, the possibilities of achieving the goals of the direct response avoidance strategy will be explored by using non-verbal means, as well as through the application of combined mixed tactics. In the article, repetition plays a major role in response avoidance.

Key words: response, avoidance, repetition, strategy, psychological.

Çapa tövsiyə edən: *Bakı Avrasiya Universiteti*

Rəyçilər: *dosent Rasim Heydərov*
fil.ü.f.d. Mətanət Həmidova